

Goudse Hofjes van barmhartigheid (2)

- Het hofje van Jongkind -

Henny van Dolder-de Wit

Evenals op de plaats van het voormalig Vrijthofje aan de Oosthaven, ontbreken er aan de Zeugstraat een aantal huisnummers. Twee bordjes met 6a en 30 zijn vlak naast elkaar op de gevel bevestigd. Het vermoeden dat hier een bebouwing achter de huizen aan de straat heeft gestaan is juist: op deze plaats verrees in 1701 het hofje van Adriaan Jongkind. Nadat het hofje in 1959 was verkocht en gesloopt, bleef het toegangspoortje gespaard. Het werd herbouwd aan de Vrouwesteeg als entree tot de tuin achter het Verzetsmuseum aan de Turfmarkt. Zo bleef de naam van deze Goudse notaris voortbestaan en genoten veel behoeftige vrouwen ruim 250 jaar kosteloos onderdak in de door hem gestichte fundatie. Omdat in de vorige aflevering uitgebreid is verteld over het werk van de diakonie in relatie tot de hofjes, zal in dit artikel de stichter van het hofje en het door hem nagelaten testament de aandacht krijgen.

De familie Jongkind

De familie Jongkind komt oorspronkelijk uit Willemstad. De grootvader naar wie Adriaan is vernoemd, wordt op 11 oktober 1612 als poorter van Gouda ingeschreven. Hij is van beroep olieslager en koopt op 13 maart 1616 een graf in de Sint-Janskerk, waarin hij op 15 september 1627 wordt begraven.

Drie Leendertsz Jongkind / Zijns graf 5 m -

De **aantekening** van overlijden van Arien Leendertsz Jonckint in de jaarrekening van de Sint-Janskerk.

Zijn zoon Mattheus trouwt op 4 september 1633 met Susannetgen Sijmons¹. Het echtpaar krijgt zeven kinderen, van wie er drie in leven blijven; Adriaan wordt geboren op 15 januari 1638. In 1663 staat het huis 'De Gouden Wagen' aan de Markt (nu nr. 24) op naam van Mattheus Jongkind; Adriaan en zijn zes jaar jongere zus Agatha blijven in het ouderlijk huis wonen. Met Pasen 1675, op 14 april, doen beiden met nog 57 lidmaten in de Sint-Janskerk belijdenis van hun geloof. Dat is vrij laat, omdat de gemiddelde leeftijd waarop men toetrad tot de Hervormde kerk toen rond de twintig jaar lag. Adriaan is nooit getrouwd, maar zijn huishoudster Pietertje van der Neut zorgde kennelijk goed voor hem, want in zijn testament, gedateerd 20 april 1700, wordt zij goed bedacht.

*Adriaan Jongkind, Jonghman, } wicouwd'ag de Markt.
en
Agatha Jongkind, Jonge Doctox }*

De inschrijving in het Lidmatenboek van de Sint-Janskerk van Adriaan **en** zijn zus **Agatha**.

Het testament

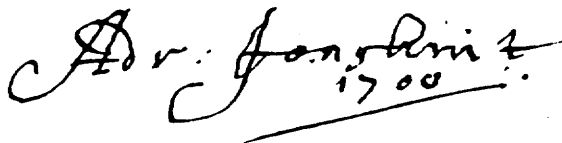
Adriaan stelt wel als voorwaarde dat zij haar broodheer trouw blijft dienen: "... legatere

ik aan Pietertge Pieters van der Neut, mijn jegenwoordige dienstmaagt (in cas zij tot mijn overlijden toe bij mij blijft wonen en anders niet). . . enz". Zij erft naast meubels, linnen- en serviesgoed ook een graf in de kerk, om na haar dood bij haar werkgever begraven te worden². Van de dienstbode wordt verwacht dat zij de gebruikelijke rouwperiode in acht neemt. Om daarvoor passende kleding te kopen mag Pietertje honderd gulden besteden ". . .voor haar Sondagse en werkendagse rouw". In het jaar dat Jongkind komt te overlijden ontvangt zij haar volle jaarsalaris: 62 gulden en 6 stuivers. Onder de goederen die zij erft⁴ bevindt zich een kostbare bijbel in folio "met swart overtrokken, gedrukt bij Pieter Ramaszijn, duijtse letter".

Opnieuw een *hofje* voor de diakonie

Vervolgens benoemt Jongkind de diakonie-armen van de Nederduijtsche Gereformeerde (Hervormde) kerk tot zijn erfgenamen ". . . met volle regt van justitie, des dat uijt de voorschreven goederen...een capitaal van 9000 gulden bij de hier na te nomineren executeurs sal moete werden geemployeert, tot het oprigten van eenige huijsjes, om bij arme ende oude weduwen, geen kinderen hebbende, ofte bejaarde vrijsters, alle ledematen van de voorsz[eide]kerck en alhier ter Goude woonende, ende niet van buij ten ingehaelt werdende, voor niet werden bewoont". Pietertje en haar zus Gooltje krijgen, indien zij zich in het hofje willen vestigen, voorrang boven alle anderen. De diakonie is verplicht om bij alle vrouwen jaarlijks tien tonnen turf te laten bezorgen.

Wat betreft de huizen aan de straat en de toegangspoort heeft Jongkind de volgende wensen: "Ik begeer ook dat voor het erf van de voorsz[eide] fundatie, mede uijt de voorsz[eide] nege duisent gulden opgerigt ende getimmert sullen moeten werden twee huijsen, die bij gemelde executeurs voor de eerste maal verhuurt sullen werden, welcke voorsz[eide] twee huijsen soo verre van den andere sullen moeten werden gestelt, dat tusschen beijde deselve een bequame poort van hartsteen (door welke men op het erf sal gaan) sal kunnen werden gemaackt; dat oock boven deselve poort sal moete werden gesteit een groote hartsteen daar inne mijn Wapen', ende daar onder met vergulde letteren gehouden sal moeten werden **FUNDATIE VAN ADRIAAN JONGKIND, IN SIJN LEVEN NOTARIS EN PROCUREUR BINNEN DER GOUDE**, benevens het jaar in dewelcke de voorsz[eide] fundatie sal werden opgerigt". Als executeurs worden aangesteld mr. Roelof van Heuven, advocaat bij het Hof van Holland, Jacobus Duval, meester chirurgijn en Andries Timmer, een collega notaris en procureur. Zij zijn allen lid van de kerkenraad van de Hervormde gemeente.

De handtekening van Adriaan Jongkind onder zijn testament.

Geen *begrafenismaal* voor de *familieleden*

Wat betreft de gang van zaken bij zijn begrafenis heeft Jongkind bepaald: "Ik begeer wijders gedragen te werden van tien jongmans, alhier ter Goude bij de gemelde executeurs te eligeren (uit te kiezen), die geschoncken zullen werden benefens alle andere mede gangers, met fransche wijn en sal elk jongman of drager daar en boven tot een vereeringh hebben ende genieten een dubbelde goude ducaat, waardigh tien gulden". Pietertje moet "met een ander eerlijck vrouws persoon" tot zes weken na zijn overlijden op kosten van de inboedel in het huis aan de Markt blijven wonen. Voordat zijn roerende goederen in het openbaar erfhuis worden geveild, moet eerst het huis aan de Markt zijn verkocht. Hij vindt het niet nodig dat zijn familieleden in Gouda of daarbuiten in zijn huis komen eten, maar zij zullen zich tevreden moeten stellen "met simpel ter begraaffnisse te comen". Vijf maanden nadat het testament is opgesteld overlijdt Adriaan Jongkind, op 18 september 1700.

De aanvaarding voor de diakonie

Op 14 oktober 1700 aanvaardt de kerkenraad het legaat “sonder eenige swarigheyd” en worden de executeurs hartelijk bedankt “voor de gedaane openinge van saaken, na dat copie van 't testament en de inventaris van goederen aan de broederen diaconen was overgeleverd”. Op 7 mei 1701 is de bouw van het hofje voltooid en drie weken later wordt de eindafrekening ten bedrage van 1530 gulden accoord bevonden. Een van de negen huisjes is al spoedig bewoond, waarna de wachtlijst zonder problemen verder wordt afgewerkt; in bijzondere gevallen vindt nader overleg of loting plaats. Voor de huizen aan de straat zijn genoeg huurders te vinden, al zorgen zij soms wel voor problemen. In 1745 heeft Grietje van der Starre een huurachterstand van anderhalf jaar “sijn-de tegen 46 gulden 's jaars”. Als herhaalde aanmaningen geen effect sorteren krijgt de stadsbode opdracht haar aan te zeggen dat zij gerechtelijk vervolgd zal worden, als zij niet onmiddellijk betaalt. Met de diakonie wordt een regeling getroffen om haar schuld in drie-maandelijks termijnen af te lossen. In 1757 betalen de huurders al f 170,- per jaar.

Problemen rond het collateraal of de twintigste penning

Het hofje is nog maar net in gebruik genomen, of ‘de heer ontfanger’ wil voldoening van ‘het collateraal of recht van de twintigste penning’, dat door de kamer van reauditie van Holland is geëist. Enkele kerkenraadsleden, onder wie de executeur Roelof van Heuven, vragen aan de burgemeesters “om voor de diakony-armen van het betalen van dese last te moogen bevryd blyven”. In september 1704 arriveert er een aanmaning, maar eerst informeert men per brief bij de kerken van Amsterdam en Leiden “. . .hoe die kercke haer in sodanige aencomende erfenis wegens het collateraal gedragen”. In de kerkenraadsvergadering van 23 december zegt Van Heuven dat zijn inspanning om onder de verplichting uit te komen geen resultaat heeft opgeleverd. Inmiddels heeft het kerkbestuur de 315 gulden betaald, maar in 1707 blijkt dat dit te voorbarig was, het had pas mogen gebeuren na uitspraak door de Staten van Holland. In september 1708 eisen de rekenmeesters van de Kamer van reauditie van Holland opnieuw 3 15 gulden van de diakonie, maar nu wacht de kerkenraad eerst de uitspraak af. Misschien is de slechte financiële toestand oorzaak geweest dat de diakonie niet verder aansprakelijk is gesteld. Er wordt niets meer over deze kwestie vermeld.

De bewoonsters, hun vreugden en zorgen

De toelating tot de huisjes wordt streng volgens de testamentaire bepalingen geregeld, slechts zelden wordt een uitzondering gemaakt. Wél voor Geertruid Jacobs, als zij vraagt of zij na het overlijden van Marrichie Claas in haar huisje mag wonen. Zij krijgt haar zin, onder voorwaarde dat zij op eigen kosten Marrichie zolang zij leeft verzorgt en jaarlijks haar verzoek herhaalt. Het lidmaatschap van de Hervormde gemeente wordt als norm gehandhaafd, maar in 1708 mag Grietje Rusiere in een huisje gaan wonen “voor ditmaal, maer met expresselijke bijvoeginge, dat niemant na dese sulks sal toegestaan worden, off sal een geruijme tijt een lidmaet der gemeente geweest zijn”. Toetreding tot de kerk omwille van een huisje wordt zo voorkomen, maar het getuigt ook van zorg voor de ander. In 1713 krijgt Ariaantje Theunis een huisje op het Jongkindshofje toegevoegd. Zij gaat er eens poolshoogte nemen en constateert dat er geen plaats is voor haar spinnewiel, omdat het huisje te klein is. Eigenlijk wil ze liever in haar huis aan de Nieuwehaven blijven wonen, omdat ze haar zieke buurvrouw niet in de steek wil laten. Haar naam blijft bovenaan de lijst staan, voor het geval zij van gedachten mocht veranderen. In 1722 overweegt men of Maria van Es, weduwe Van Bemmelen, met haar dochter een huisje mag betrekken. Enkele leden van de vergadering merken op dat men de bepalingen van het testament van Adriaan Jongkind niet meer zo goed kent. Zij

menen zich te herinneren dat alleen "oude bejaarde dogters of weduwen sonder kinderen" er mogen wonen. De toezegging aan vrouw Van Es wordt opgeschort, totdat het testament is gelezen. Zij kan het huisje krijgen, wanneer zij er alleen gaat wonen. Zij wijst dit af en zo wordt de volgende op de lijst, Pietertje Pieters de gelukkige; verheugd neemt zij de sleutel in ontvangst. Vanaf 1729 gaat iedere nieuwe bewoonster van het Jongkindserf eerst in het kleinste huisje wonen, bij de komst van een volgende begunstigde, schuift zij op naar een grotere woning.

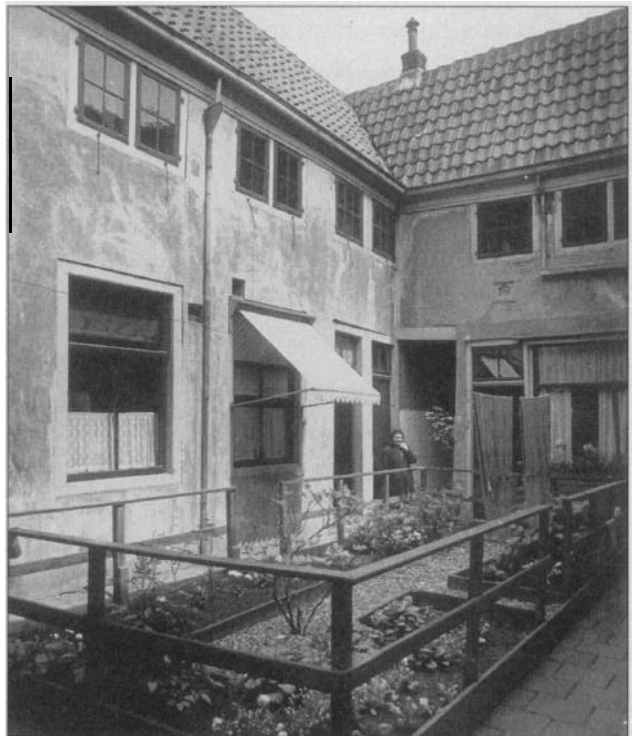
*Art: 6.
Huisje op 't hofje Ook is door den Kerkeruadht een huisje op 't hofje van van Jonghint. Jonghint, wegens het overlyden van Sijtje Snel, ter bewooning verglint aan Grietje Manjé, Wed^e, die met hartelyke dankfegginge voor de vergaderinge is verscheenen.*

In 1744 komt Grietje Manjé bedanken voor het huisje op het Jongkindshofje dat haar is toegewezen.

In 1749 vraagt de dove en blinde Magdalena Dirksen of zij een inwonende hulp mag hebben, maar haar verzoek wordt afgewezen. Haar zoon neemt haar dan in huis; als compensatie verhoogt de diakonie Magdalena's uitkering met enkele stuivers per week. De hofjes-vrouwjes, maar ook hun kinderen zullen zelden kapitaalkrchtig genoeg zijn geweest om het bedrag op tafel te leggen, dat nodig is om een plaatsje in een van de gasthuizen te kopen. In 1758 vraagt Janneke Inkers, die een wekelijkse alimentatie van 15 stuivers geniet, of de diakonie haar de 100 gulden wil geven, die nodig zijn om zich in te kopen in het Oudevrouwenhuis. Zo ja, dan doet zij afstand van de uitkering. Haar zoon, Jacobus Immerzeel is bereid borg voor haar te staan, indien zijn moeder overlijdt voordat zij de 15 stuivers 'verteerd' zal hebben (ruim 2½ jaar). Hij belooft in dat geval het resterende bedrag te vergoeden. Kennelijk hebben de diakenen weinig vertrouwen in de persoon van Immerzeel junior, want zij gaan niet op zijn voorstel in. Bij tussenpozen blijkt, dat de bepalingen van het testament in de vergetelheid zijn geraakt. In 1789 vraagt de voorzittende diaken "of de huisjes op 't Jongkindserf alleen bestemd zijn voor inboorlingen" of ook voor vrouwen van buiten de stad. Weer wordt het testament uit de kast gehaald en zorgvuldig gelezen.

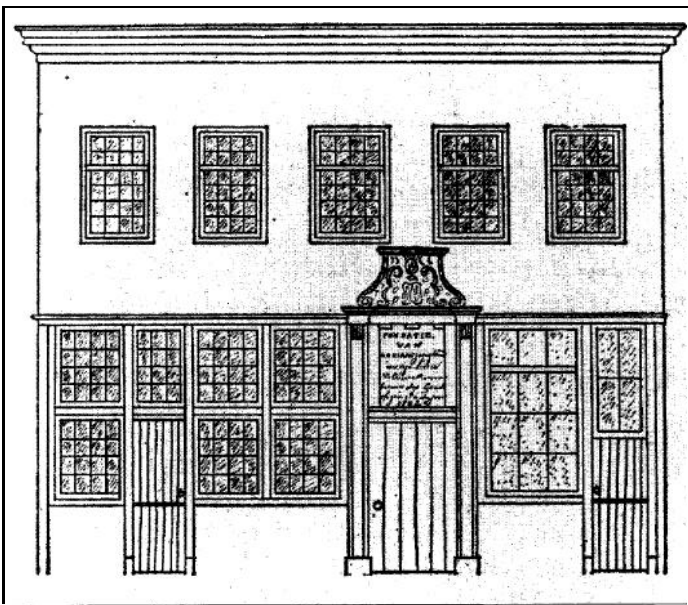
Kakkerlakken en blaffende honden

In juni 1803 komt er voor de eerste maal een serieuze klacht: de burens zijn het gedrag van Petronella Lens meer dan zat en vragen of de diakonie haar 'naar

De binnenplaats van het hofje in 1946.

Foto: Gewit Burgh, SAHM.

De gevel aan de straat vóór de verbouwing van 1876.

een andere plaats' wil brengen. Enkele familieleden proberen Petronelia tot de orde te roepen, maar als dat niet helpt laten zij haar in het Gasthuis opnemen. Wel wordt op hun verzoek het huisje nog een poosje aangehouden, maar in september wordt het toegewezen aan een ander. Pas in 1926 zoeken twee diakenen naar de oorzaak van 'onaangenaamheden' die op het hofje wordenesignaleerd. Dat bewijst dat de vrouwen er in goede harmonie samenwonen, er zijn beduidend minder incidenten dan op de andere twee diakoniehofjes. Niet alle huisjes zijn schoon, want in 1931 vraagt de diakonie inlichtingen "bij een firma die in de Rotterdamse Bijenkorf kakkerlakken heeft verdelgd".

Na de Tweede Wereldoorlog breekt er op het hofje een rumoerige periode aan. Oorzaak daarvan is dat in 1947, als gevolg van de heersende woningnood, twee huisjes door Bouw- en Woningtoezicht worden gevorderd. De huurprijs wordt bepaald op f 1,75 per week. De bewoonsters worden nu geconfronteerd met een voor hen onbekende vorm van geluidsoverlast, zoals te hard spelende radio's en blaffende honden.

Dit is wat er overblijft van de fundatie van jongkind. Foto: SAKIM.

Verbouwing en reparatie

In 1876 vindt de diakonie het tijd om de voorgevel te laten moderniseren. Op 7 juni maakt aannemer, tevens diaken, H.J. Nederhorst een kostenbegroting die f 540,- bedraagt. Dat valt kennelijk mee, want hij krijgt direct opdracht om een bestek met tekening te maken. De timmerlieden en metselaars die met het werk worden belast, moeten naar gewoonte lid zijn van de Hervormde gemeente. Nederhorst en diaken Kortland houden toezicht op de verbouwing. De benedenhuizen worden van een nieuwe indeling voorzien, de voorgevel uitgebroken en in 'blokvorm' gepleisterd. In 1931 worden de huisjes nog eens voor een bedrag van f 868,- degelijk gerenoveerd; daarna blijkt gewoon onderhoud voldoende. Nadat in 1950 de vloeren en zolders zijn gerepareerd vraagt men zich in 1953 af of verdere renovatie van het hofje nog wel zin heeft, het blijkt f 12.000 gulden te gaan kosten. Wanneer het Rijk weigert 50% van het geraamde bedrag voor haar rekening te nemen, wordt het hofje in mei 1959 voor f 17.453,- verkocht aan de heer H. Metaal, die ernaast een doe-het-zelf- annex speelgoedzaak heeft, bekend onder de naam 'De Lattenkoning'. De laatste bewoonsters vertrekken en krijgen een comfortabele kamer in rusthuis 'Gouwestein'.

Het poortgebouw verhuist

Zoals bleek in de aflevering over het Vrijthofje, verdwijnt met de bouw van bejaardenhuizen de oorspronkelijke functie van de hofjes. Na opheffing van het Jongkindshofje raakt het toegangspoortje in verval. Er wordt een glazen vitrinekast op de deur bevestigd voor de uitstalling van speelgoedautootjes. Leuk voor de jeugd, maar ontsierend voor het oude monument. Door uitbreiding van de zaak, die ook technisch modelbouwspeelgoed verkoopt (Metaal Impuls), verdwijnen de hofjeshuisjes een voor een. Bovendien wil Metaal een moderne winkelpui met luifel. De Vereniging Behoud Stadsschoon zoekt naar mogelijkheden om het poortje te behouden, wat resulteert in een besluit van het ministerie van CRM om het af te breken, onder voorwaarde dat het ter beschikking wordt gesteld voor monumentenrestauraties van de gemeente Gouda. Aanvankelijk biedt Gouwenaar WA. de Bruyn aan om het te herbouwen aan de Cappenerhof, maar die blijkt inmiddels volgebouwd. De Oudheidkundige Kring 'Die Goude' kan geen financiële steun bieden, want die moet zelf alle zeilen bijzetten om een eigen restauratieproject aan de Nieuwehaven, huize d'Eendragt te realiseren. Na afbraak wordt het poortje opgeslagen en in 1988 herbouwd aan de Vrouwesteeg, bij de tuin van het Verzetsmuseum. Het karwei wordt uitgevoerd door de bekende Goudse steenhouwer Bram Roodbol.

Driehonderd jaar later...

De verbouwing van het winkelpand 'Metaal Impuls' resulteert in een moderne entree met dubbele deuren en etalages met lage borstweringen; over de gehele frontbreedte wordt een luifelpartij aangebracht. Als entree voor de bovengelegen etagewoningen

De toegangspoort met de fraai gebeeldhouwde bekroning was lange tijd ontsierd door een vitrine met speelgoedautootjes. Foto: AHGG (1979).

Het poortje werd in 1988 gerestaureerd en herbouwd aan de Vrouwesteeg en biedt toegang tot de tuin van het Verzetmuseum. |Foto: Wim Scholten|

komt er een aparte ingang. In het pand is nu het woningrichtingsbedrijf 'Van der Goes Tapijten' gevestigd (nr. 6-8). Een vlak muurgedeelte tussen de drie ramen links en de twee ramen rechts van de bovenverdieping geeft nog de plaats aan waar het poortje van het Jongkindshofje heeft gestaan.

Noten:

- 1 SAHM, Trouwboek St.-Janskerk DTB 16A-149r; Mattheus Ariensz. Jongkint j.m.van Willemstadt, wonende op de Gouwe en Susannetgen Sijmonsdr, j.d. van der Goude, wonende in de Cortel Groenedael
- 2 Item een grafstede van mijn vader zaliger, leggende agter de Burgemeesters Stoel in de Sint Jans Kerck alhier, daar op staat M.A. Jongkint, daar inne ik begeer te werden begraven. Ende ick begeer in dertigh jaren na mijn overlijden niet geroert³ te werden, dogh mijn voors[zeide] dienstmaagt sa|| daarinne moge werden begraven”
- 3 Het graf mocht in die periode niet worden geruimd; de vastgestelde tijd hiervoor was wat betreft de Sint-Janskerk 20 jaar
- 4 “Een eiken kastje op de voorkamer waar inne haar goet is leggende, benevens het porceleijn op het selve kastje staande. Item het beste bed, een peuluwe,| twee oorkussens op de agterkamer. Nogh drie paar slaaplakens, drie paar slopen, drie dekens,

't| beste groene behangsel voor de bedstede in de benedenkamer, als ook 't groen schoorsteenkleed en een dito met kant, beijde in deselve benedenkamer; een spiegel met een swarte lijst, Gorcumse stoelen met groene trijptē kussens, het beste rack (rek) met het fijne Oostindisch porceleijn daar in staande met het goet aan hetselve porceleijn sijnde, het Saccardam tafeltje met het kante kleed daarop leggende; ses aarde schotelen voor de schoorsteen, ses dito op de lijst, alle mede in de voorsz[eide] benedenkamer, een gebloemd kleedje voor de glasen en een dito voor de schoorsteen, beijde in 't keuckentje; een hengel, een tangh, asschop| rooster, de beste aschbezem, het ijserē comf-oort, eenige slegtē stoelen, alle mede in 't voorsz[eide] keuckentje. Een ijserē pot, een kopere ketel, een koperen blaacker, een dito kandelaar, twaalf servetten, twee tafellakens, een gouw ringetje met een fijn steentje, een zilvere brilhuijs, een bril met silver omzet, een koper maat emmertje, een tinne waterpot, mijn wapenborde-tje met de vergulde gesnedē lijst. Nog bove op de kamer vier schilderijen tot haar keur, ende laatstelijck mijn dagelijckse| bovenklederen, alle wekke voorsz[eide] legaten ik wil ende begeer, dat aan de voorsz[eide] Pietertje Pieters van der Neut...door de executeurs sullen moeten werden uijtgeriejckt”.

- 5 Jongkind koos hiervoor niet het familiewapen waarop een leeuw is afgebeeld, maar zijn eigen wapen: een schild met korenaren.